

БЛАГОТВОРИТЕЛЬНОЕ ОБЩЕСТВО ИЗДАНИЯ ОБЩЕПОЛЕЗНЫХЪ И ДЕШЕВЫХЪ КНИГЪ.

1907

Всеросс. 1941 г.
№ 1. В.

РОЗМОВА ПРО СІЛЬСЬКЕ ХАЗЯЙСТВО.

ЦНСХБ
1956

4-та КНИЖКА.

Виноград.

Народного Землеробства, Виноградарства

(3 16 малюнками).

Е. Чикаленко.

Видання третє виправлене й доповнене.

Первое издание допущено въ бібліотеки низшихъ сельско-хозяйственныхъ школъ Министерства Земледѣлія и Государственныхъ Имуществъ въ губерніяхъ, населеніе которыхъ говорить на малорусскомъ нарѣчій.

Премірована в 1900 році Харьківським сільсько-господарським товариством і в 1910 році на Катеринославській обласній виставці великими срібними медалями.

С.-ПЕТЕРБУРГЪ.

Тип. Т-ва п. ф. „Электро-Тип. Н. Я. Стойковой“. Знаменская, 27.
1911.

13 ТРА 2014

О Г Л А В.

Як садить виноград	9
Підрізка винограду	14
Перше літо	17
Друге літо	18
Третє літо	20
Четверте літо	21
П'яте літо	28
Як відновити старий виноградник	29
Шосте літо	32
Сьоме літо	35
Восьме літо	35

Виноград.

В першій книжці «Розмови про сільське хазяйство» я розказав, як треба обробляти землю, щоб вона завжди давала добрі врожаї і, між иншим, казав, що треба жити не тільки з хліба, а заводити сади, виноградники, городи. В цій книжечці я розкажу, як я завів у себе виноградник і яка мені з його користь.

Саме на Першу Пречисту привіз в наше село якийсь чужосторонній чоловік на продаж виноград, став на вулиці проти мого двору та й вигукує. Підійшов я до воза, попробував того винограду—кислий, не такий, як в городі продається, а все таки їсти можна.

— Почому-ж ви його,—питаю,—продаєте?

— По три копійки за фунт, а коли візьмете пуд, то дасте рубля; можна й на пашню міняти, як кому сходніше,—каже той чоловік.

— А ви самі здалека?—питаю його.

— З під города Тирасполя, Херсонської губернії.

Тут почали до воза підходити люде, а найбільше молодіці, та й перебили нашу розмову. Звісно, празник,—то народу набіралось багато; одні купують за гроші, инші міняють за пашню, за борошно; поки сонце сіло, то мало-що й зосталось у возі.

Попросився той чоловік до мене на ніч; закотили ми воза в клуню, замкнули, щоб кого не скортіло; коней поставили до ясел, а самі сіли вечеряти. За вечерею й розговорились.

— На що ви,—питаю,—міняєте на хліб, хіба вам сходно возитись з вагою таку далечінь, це-ж буде мабуть верстов до сотні звідсіля!

— А мусиш возитись, коли дома нігде купити.

— То й у вас хліб не вродив, як у нас?

— Та де там! У вас он по токах, видно, є стіжечки, мають люде що молотити, а у нас нічогоїсенько нема, навіть і насіння не вернулось; як-би не виноград, то з голоду попухли-б.

— А хіба з винограду прохарчуєтесь?

— А як-же! Слава Богові, виноград цього літа добре вродив.

— І багато у вас його посажено?

— А є кущів, може, сот із п'ятнадцять.

— Ого! А скільки-ж землі під ним?

— Та з пів-десятини, не більше. У нас по-над Дністром у найбільшого хазяїна не менчі виноградники, а є такі хазяїни, що й по десятині п'ять мають.

— Що-ж вони з тим виноградом роблять?

— Як що? А вино. В кого багато винограду, той бочками продає вино в Одесу, а люде найбільше розвозять своє вино по близьких ярмарках, або продають дома купцям, котрі його видержують, а потім везуть в великі міста. А в кого мало винограду, той продає його ягодою; часом так сходніше продати, ніж робити з його вино.

— І є на йому заробіток?

— А як-же! Я-ж вам кажу—як-би не виноград, то й не прохарчувався-б цього року з сім'єю, а так, слава Богові, проживем до нового врожаю.

— Ну, що-ж ви цього року взяли за свій виноград?

— От, я вже п'ять возів, пудів по десять кожний, розпродав по селах, а дома стороннім людям продав десять возів, та на возів може з десять ще є на кущах. Лічіть віз не менше як по 10 рублів, то й вийде, що пів-десятини дасть рублів до 250, а пани беруть і більше, бо вони роблять вино та видержують його по скільки літ в льохах.

— То виноград таки дає добрий заробіток!

— А як-же! Та в нашій стороні без винограду люде бідували-б, бо землі у нас мало, скотини ні на чім держати, та й хліб родить не що-року, а виноград родить добре: це не те, що садовина, або хліб,—він посухи не боїться. Та з його завжди більше користі, ніж з хліба: помилуйте, який же хліб дасть з пів-десятини 250 рублів?!

— Це правда. Найкращого году з десятини хліба більше сотні рублів не візьмеш, та й то як ціна на його добра. За те мабуть роботи коло винограду багато?

— Та коло його все робота жіноча та дитяча: вони його перекопують, полють, пасинкують. Правда, роботи багато, а коло хліба хіба мало? Робин коло його, робин та часом і за роботу не вернеться, а виноград раз-у-раз за роботу заплатить, а в инший год, то й заробіток дасть добрий. Я ж вам кажу, що землі

у наших людей мало, хліба вони мало насівають, а на заробітки нікуди не ходять, бо ціле літо мають роботу коло винограду і живуть, слава тобі Господи, хазяїнами!

— А чого він у нас не родить?

— Бо не садите, а посадить, то буде родити і у вас.

— Та от в нашій селі у одного чоловіка є зо скільки десятків кущів, то такий родить терпкий та кислий, що їсти не можна. Може через те, що він, кажуть, любить тепло, а у нас холодніше, ніж у вас.

— Не через те: я був весною у Києві і бачив коло самої Лаври дуже добрий виноградник, то у вас він повинен родити. Мабуть, той чоловік не вмів коло його ходити.

— Ні, повинен би вмів, бо він хлопцем в сусідній селі у графа служив в саду; він так у нас садовником і прозивається.

— Ну, то посадив на такій землі, що виноград не любить.

— А яку-ж землю треба вибрати під його?

— Та він росте добре на всяких землях, навіть на таких, де й хліб не родить: на пісках, на глині, на кам'янистих землях, тільки не любить солонців та болота.

— Ну, а на низьких, жирних землях він таки краще ростиме?

— На таких землях він дуже росте в лозу, а ягода на йому буде кисла та водява, а через те і вино з неї погане. Найкраще його садити на високих землях, тільки треба вибрати такі місця, щоб вони були згористі на полудень, або на захід сонця, аби не проти холодного вітру, бо виноград тоді не скоро дозріватиме, а зімою часом і вимерзне. Можна його садити і на рівних землях, тільки тоді треба від холодного вітру обсадити густо деревом—яблунями, грушами,—аби не вишнями та сливами, бо вони попускають парости, попорють землю між виноградом і заглушать його; акацією теж, боронь Боже, обсажувати, бо це таке дерево, що чисто споре увесь виноградник.

— А як його садити,—так як всяке дерево, чи як?

— Він садиться густо і любить м'яку землю, а через те краще замість ямок покопати рядами рови та й садити в їх виноград весною лозинами так, як вербу.

Другого дня рано пішли ми з тим виноградарем оглядати мій горід, а він і каже:

— Та тут у вас не погане місце: горою можна-б посадити

виноград, а долина зостанеться на городину; тай по-між виноградом, поки він ще молодий, у нас садять городину; однаково землю під ним треба що-году перекопувати та сапувати, щоб не було бур'яну, а коли виноград розростеться і почне родити, тоді вже він глушитиме городину.

— А скоро він почне родити?

— На третє літо вже подекуди будуть ягоди, на четверте почне родити, тільки небагато, а на п'ятий год вже дасть настоящий врожай.

— То виходить, що земля під виноградом не гуляє: поки він почне родити, то можна років зо скілька між ним садити городину. Так на вашу думку у мене тут родитиме виноград?

— Тут він повинен-би родити, бо місце для його підхоже: земля горвата, трохи пісчана та й від холодного вітру закрита хатами. Воно краще було-б його посадити в полі, бо тут і собаки будуть робити шкоду, і птиця, та й хлопці теж. У нас по-над Дністром у всіх людей виноградники за селом, один коло другого.

— А у нас посади в полі, то більше шкоди буде, ніж дома: там скотина не дасть виноградів вкорінитись, а хоч він і виросте, то користи з його не буде, бо хлопці не дадуть ягоді й дозріти.

З того часу, як я почув, що і в нас може родити добрий виноград, почав я роздумувати, як-би й собі завести виноградник. Цілу осінь не сходяв у мене з думки той чоловік та його розмова про виноград; куди не йду, що не роблю, все думаю про це; де не стрінусь з яким бувалим чоловіком, зараз розпитую його, як росте виноград, як родить і т. и.

В-осени був я в городі, розговорився там про виноград з знаким чоловіком, що служить в Земській Управі, а він мені й каже:

— Зайдіть до нас в Управу, наше земство має школку всякого дерева, то може там і виноград є, а коли нема, то довідаєтесь про його, бо земство держить ученого чоловіка — агронома, котрий навчає людей, як сіять трави, садити всяке дерево, то він вам і про виноград розкаже.

Я так і зробив. Прийшов в Управу, розказав членові, що задумав, мов, садити виноград, та не знаю напевне, чи буде він у нас родити і як за його взятись. Він вислухав та й каже:

— Подождіть трохи, зараз прийде агроном, то він вам дасть пораду.

Вийшов я з Управи, походив по дворі, роздивлявся там у земській складі плуги, сіялки і всякі машини, поговорив з тим чоловіком, що їх продає. Хороше діло цей склад! Там є все, що треба в господарстві, і продається далеко дешевше, ніж по інших складах: можна й на виплат брати, аби приставив поручителів з общества.

Незабаром покликали мене в Управу. Вийшов агроном, ще молодий чоловік. Видно, що член вже розказав йому, чого я хочу, бо він зараз до мене:

— Це ви задумали садить виноград. Ну, щастя Боже. Я цьому дуже радий і допоможу вам з великою охотою; а багато хочете посадить?

— Та ні, так думаю частину города засадити, може з восьмушка десятини буде; та не знаю, чи буде він в нашім краю родити добре, бо от у мого сусіди є кущів зо скілька та такий кислий родить, що й у рот не можна взяти.

— Може сорт поганий, або може задичавів. Виноград родить добре по всіх губернях, де наші люде живуть; от вже вище Києва, туди до Москви, вже трудно розводить виноград, а все-таки багаті люде і там його садять. Чим холодніша країна, тим більше з ним мороки: в теплих краях він і без догляду росте, а вже у нас його треба на зиму закопувать...

— Як-же це робиться?

— А то вже я вам розкажу тоді, як посадим, а тепер треба вам розказати, як для його обробить землю. Ви возьміться тепер-же з осені, та перекопайте під виноградник всю землю на аршин глибини.

— Як?! всю чисто землю?

— Всю підряд на аршин глибини.

— А мені розказував один виноградарь, що у їх під виноград копають рови.

— Правда, подекуди не перекопують під його всієї землі, а копають тільки рови, отже краще перекопувать всю землю сплош; ця перекопка зветься перевалом чи плантажом¹⁾.

¹⁾ Розмова про сільське хазяйство, кн. 5. Сад.

— Ну, знаєте, коли під його треба, як ви кажете, безпремінно перекопувати всю землю вряд в аршин завглибшки, то Бог з ним, з тим виноградом — батько мій не садив, то й я проживу без його...

— Я вам сказав, як обробляють землю по найкращих виноградниках, через те там і виноград добре родить і довго живе на однім місці, а коли ви боїтесь, що багато буде коло його роботи, то садіть в ровах, як садять в Бессарабії. Покопайте рядами канави в аршин ширини та аршин глибини; тільки копайте рівенько, по шнурові, і так розміряйте, щоб від середини однієї канави до середини другої — був один сажінь; значить, між канавами останеться некопаної землі по два аршини. Виноград посадиться серединою канави, тоді ряд від ряду буде на сажінь, а в рядах кущ від куща посадиться на півтора аршини. Як будете копати канави, то верхню, родючу землю викидайте в одну сторону, а спідню материкову — в другу, та так нехай вона і лежить до весни; за зиму канави понаповнюються снігом і добре понамокають. Весною, коли вся вода увійде в землю, позагортайте канави до верха: на спід кидайте верхню землю, а спідня піде поверх неї, тільки не притоптуйте її ногами, нехай сама осідає. От, треба було б поперед побачить ваш город, яка там земля, та чи не буде шкодить виноградів холодний вітер і чи не zalиватиме його весною вода.

— Ні, мій город на високім місці і згористий на захід сонця, а від холодного вітру хати роблять затишок, та ще й по-під канавою є садок; земля-ж чорна, тільки трохи пісчана.

— Ну, то й добре. Я колись заїду до вас, а ви тим часом копайте канави, тільки не вздовж гори, а по-під гору, щоб потім вода не збігала швидко з виноградника і не поробила рівчаків. А весною я вам привезу лози для посадки.

— А я думав за нею їхати на Дністер, там у мене є знакомий виноградарь.

— Ні, не варт, бо там у людей погані сорти винограду. Я поражусь, то Управа виписе для вас хороших французьких сортів.

— А дорого треба заплатити?

— Ні, не більше як по рублю за тисячу, а може Управа й дурно добуде. Тепер скрізь при казенних лісах позаводили школки всякого дерева і продають по рублю за тисячу, а крестянським

громадам і дурно дають, аби садили. Я знаю напевне, що в Катеринославським лісничестві єсть виноградна лоза, а в нашім — не знаю. Та я вже вам добуду лози хороших сортів, за це вже будьте певні.

— От, спасибі вам!

— Та ні-за-що, я повинен всякому давати пораду і допомогать — це моя служба. От, як уродить виноград, тоді я вже буду заїздити до вас на вино.

— Дай-то Боже, аби родив!

Попрощався я з агрономом та й поїхав до дому радий та веселий.

Приїхавши до дому, я зараз заходився коло виноградника. Відзначив під його горобату частину городу, а низину залишив під городину. Роззначив рівенько шнуром по-під гору по два аршини рів від рову та по аршинові на самий рів, всього вийшло 11 рядів по 25 сажнів довжини. Значить, виноградник вийде на 11 рядів і в кожному ряду по 49 кущів, на півтора аршини один кущ від другого; всього на восьмицяті десятини поміститься 539 кущів. Повикорчовував вишеньки та акації, що попускали скрізь парости, найняв людей та до Покрови повикопували всі рови.

Пізно в-осени вже перед Пущанням, заїхав агроном, оглянув місце, подивився на рови та й каже:

— Нічого, добре буде. Глядіть-же, весною позагортаєте канави, як я розказував, а лозу я привезу після сівби, тоді, як земля вигріється і вже не буде заморозків, та покажу вам, як садить.

Як садить виноград. Прийшла весна; пригріло сонечко, ростав сніг, побігла долинами вода. Рови на моїм винограднику понабіралося повні води, краї повсовувались, місцями пообвалювались — і не знати, що по шнурові копані. Пора-б городину садити на пісчаній частині городу, так не можна через рови — мусить вже ця частина городу повакувати це літо.

Прошло зо два тижні: управився я з сівбою, посадив городину на долині і заходився загортати рови, бо води вже в їх не було, вся увійшла в землю. На спід позгортав верхню родючу землю, а поверх неї вже кидав спідню глинку; не влізла вся земля в рови, мабуть, з третина зосталась у валках.

Минуло ще днів скільки; земля почала в ровах репатись,

висихати; щоб зберегти вохкість в землі, я притрусив рови дрібною соломою та половою, що позгортав по току. Роблю та все виглядаю агронома, а його нема та й нема! «Може,—думаю собі,—він і забув за мене, хіба йому одно в голові». Вже збирався їхати в Управу, розпитувати, коли це якось у вечері чую—дзвінок. «Ну, слава тобі, Господи, мабуть, агроном!» Дивлюсь, справді, агроном виїзжає в двір; вибіг йому на зустріч, поздоровкався та й кажу:

— А я вже думав, що ви й забули за мене. Та чи не пізно садити, вже май місяць на дворі, вже дерева в листях!

— Ні, не пізно, а саме пора; досі не можна було садити, бо до недавня ранками ще були морози. Ну, а канави позагортали?

— А як-же! та не влізла вся земля.

— То нічого, нехай вона так в гребнях і лежить, вона зробить захисток для молодого винограду і вода дощова нікуди не збігатиме. Ну, привіз вам доброї лози для посадки, а тепер налийте в цебер або в діжечку води, розколотіть в ній трохи свіжого товарячого кизяку, повкидаєм туди лозу на ніч, щоб понабухали бруньки (брость), а завтра зраня візьмемся садити. Ще треба зробити зо два кілки з старих вил або з граблищ, по півтора аршини довжини, затесавши їх на три гранки, а як-раз на половині прибийте перехрестя, щоб кіл не входив в землю глибше як на три чверті аршина, бо на таку глибину будем садити лозу.

Потім агроном порозв'язував клунки, запаковані в рогожку, вийняв три сніпки лози, поклав їх у діжечку і почав розказувати.

— Оце я привіз вам три сорти дуже доброго французького винограду, зветься він *Шасля*. Оце сніпок *білого*, оце *червоного*, а оце теж *білий*, тільки зветься він *Шасля мускатний*. Винограду єсть багато сортів ¹⁾, та я добув для вас ці три сорти, вони дуже добре ростуть в нашім краю і рано доспівають, а через те їх рідко коли захоплюють осінні морози. *Шасля червоний* і *мускатний* йдуть на вино, а *Шасля білий* найбільше продається ягодою.

¹⁾ З ранніх сортів найбільше відомі: *Бургунський ранній*, *Маленгр*, *Мадлен анжівін* та *Ізабелла*; цей останній сорт не боїться морозів, а через те може зімувати і нічим не вкритий. Всі сорти винограду можна виписати з садівництва Л. П. Симиренка, м. Городище Київск. губ.

Тепер дивіться на лозу. Для посадки ріжуться лозини по аршину довжини кожна, і звуться вони чубуками; ріжуться вони в осени або весною; коли їх нарізано в осени, то на зиму чубуки закопуються на аршин глибини в землю, щоб не померзли; нарізаються чубуки з однолітніх ліз, і ріжуться як-раз на тім місці, де однолітня лоза зростається з старою; цим товщим кінцем чубук і садиться в землю, а тончий кінець ріжеться як-раз на колінці, щоб в середину не затікала вода, бо осередок у молодій лози такий, як у бузини. Часом ріжуть чубуки і коротчі, отже краще їх різати по аршину, щоб глибше посадити в землю; чим глибше посажено чубука, тим він глибше опускає коріння, бо кожне колінце, котре буде в землі, опускає коріння, а глибоко посажений виноград не боїться ні морозу, ні посухи і проживе довше, ніж посажений мілко, бо до глибокого коріння не досягнуть морози та посуха. Завтра я вам покажу, як садити чубуки, тільки покличете зо скільки чоловік сусід, то робота швидче піде та й вони навчатися садити, та приготуйте довгий шнур, щоб нам рівненько посадити, та ще наробіть кілочків, то ми їх повтикаєм там, де посадим чубуки.

Другого дня рано, коли агроном встав, то я вже виготовив два кілки по півтора аршини з перехрестям по середині та оберемонок маленьких кілочків.

Взяли ми діжечку з чубуками, позабірали все, що треба, і пішли чоловіка з п'ять на город.

Натягнули добре шнур вздовж рову серединою і кінці поприв'язували до кілочків. Відміряв агроном півтора аршини від краю і на тім місці ветромив в землю кілок по саме перехрестя, обкрутивши ним, вийняв і в ту діру впустив товщим кінцем мокрий чубук так, що він став на дно діри, верхнє колінце з брунькою прийшлося як-раз над землею, а зверху залишався тонкий кінець чубука, на четверть довжини, вже без бруньки. Тоді застромив кілок знов по саме перехрестя, трохи навскісь, на четверть одступивши від першої діри, і притиснув землю до чубука (малюнок 1).

— Ну,—каже,—треба завжди чубук садити так, щоб він не висів, а стояв на дні діри і щоб верхня брунька була на пів-вершка зверху землі; посадивши, кілок треба стромлять

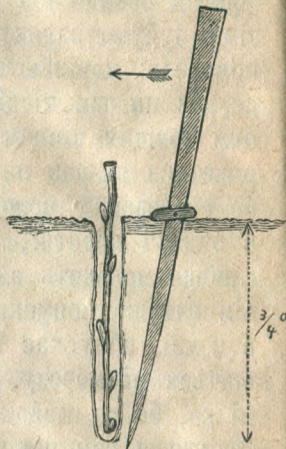
нависіть на ту саму глибину, що посажено чубука, або й трохи глибше, і землю добре притискать до його, щоб кругом чубука не було порожнього місця і щоб він міцно держався в землі. А тепер круг посаженого чубука треба зробити лунку полумиском і влити відро води, заколюченої кизяком, тоді земля осяде, обгорне кругом чубук і він швидче прийметься. Тепер садить самі, а я буду дивитися, тільки не ступайте ногами по перекопаній землі, не втолючіть її, треба щоб під виноградом земля раз-у-раз була пухка.

Відміряв я півтора аршини від посаженого чубука, зробив кілком діру і посадив чубука так само, як і агроном, а потім застромив кілок навсере, одступивши на п'ять від чубука, і притиснув до його землю.

— Ну, так,—каже агроном,—тільки дивіться, щоб верхнє колінце з брунькою завжди було врівні з землею; не слід, щоб воно було високо над землею, і не годиться, щоб воно було заховане в землю. Потім, коли земля в ровах осяде, треба знов переглянуть всі посажені чубуки і, коли верхнє колінце з брунькою випрнуло, то треба відгорнути від його землю, а коли воно осталося високо, то підсипать під його землі, щоб воно було як-раз у-рівні з землею. Коли польєте чубуки і вода увійде в землю, то треба ямку кругом чубука і бруньку притрусить на палець половиною, тоді земля не так швидко буде сохнути і бруньки скоріше пороспускаються, з них виростуть листочки, потім лозинки, а через три роки вже буде цілий кущ.

— А часто його поливати?

— То вже будете дивитися, яке буде літо; виноград не любить дуже мокрої землі, а все-таки в перше літо поки не вкоріниться, треба поливать. Коли буде посуха, то треба поливать що тижня надвечір, або в хмарну погоду, аби не в соняшний день; поливши, треба притрусить землю половиною, щоб не так сохла. Ще треба сказати, що коли брунька на верхнім колінці часом відломиться або засхне, то треба відкопати і відгорнути землю до

Малюнок 1.

Малюнок 2

другого колінця, тоді листочок виросте з цієї нижчої бруньки. Та дивіться, щоб нічого по винограднику не ходило, щоб птиця не повигрібала чубуків, не повидзьобувала бруньок, щоб собаки не поламали паростів;

а найбільше доглядайте за тим, щоб по-між виноградом нічого не росло, щоб земля раз-у-раз була чиста та пухка; коли почнуть сходити бур'яни, або земля дуже затужавіє, то ви зараз перебийте її сапами, бо коли виноградник заросте бур'янами і земля під ним висохне, то багато чубуків не прийметься. На той случай, коли який-небудь чубук пропаде, вам треба зробити свою школку. Тоді на порожніх місцях на третю весну ви висадите з школки виноградні кущики вже з корінцями і у вас

всі кущі будуть одного року. Де-хто засажує порожні місця в рядах і так: третьої весни копають канавку у пів-аршина глибини від того місця, де пропав чубук, до сусіднього хорошого куща; нагинають обережно найдовшу його лозину в ту канавку аж до того місця, де пропав чубук, прибивають її ключечками до дна канавки, загортають землею, а кінець лозини випускають і прив'язують до кілка на тій місці, де має бути кущ (малюнок 2). Бруньки (а і б) одламують, щоб вони не розвивались і не відтягали соку; на другу весну, коли ця лозина попускає парости і вкоріниться, її перерізають в землі, щоб кожний кущ мав своє окреме коріння. А можна порожні місця у винограднику позасажувати і чубуками, як оце ми тепер садили, тільки не завжди можна добыти чубуків того самого сорту, та й ці кущі почнуть родити пізніше від тих, що поприймались в перше літо; от через-що краще тепер-ж завести свою школку.

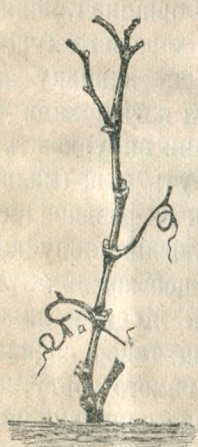
Ви її посадить в оцих канавах, що ближче до хати, то ви її краще доглядате, частіше будете виполювати, підсанувати. Чубуки в школку можна садити по пів-аршина один від другого,

а щоб вам стало чубуків, то поріжте їх на двоє, аби на кожному було по два, три колінця з бруньками; в школку можна садить і коротчі чубуки; перерізати їх треба як-раз на колінцях і садить так само, як і ті чубуки, що ми садили: діру треба робить по мірі, щоб спідній кінець чубука вперся в землю, а не висів, та й з боків треба добре кілком притискать землю. Тільки кожний сорт садить окреме, щоб ви знали, в яким ряду який сорт, бо дуже погано, коли в винограднику поперемішувати сорти.

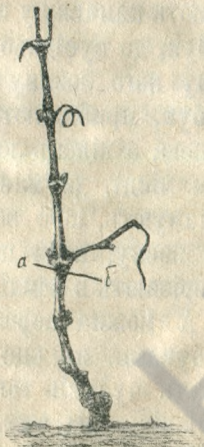
Підрізка винограду. Тепер треба вам розказати, як підрізувати виноград, бо він ведеться не так, як садове дерево, а що-году стара лоза зрізується.

На другу весну після посадки треба повідрізувати коло самого пенька всі лози, що вирости за літо, а одну, найкращу і найнижчу, відрізати на третім колінці, як показано буквами *а-б* на малюнку 3-му, щоб на їй зосталось тільки два колінця з хорошими бруньками. По настоящому треба зоставлять тільки одно колінце, але часом брунька на йому засохне або відломиться, то лучче про запас зоставлять ще одну.

На третю весну знов поодрізують на кожнім кущі коло пенька всі лозини, що вирости за літо, а одну найнижчу й

Малюнок 3.

Малюнок 4.

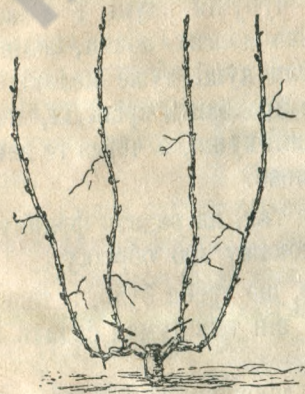
Малюнок 5.

найкращу, що росте з *торішнього* пенька, а не з землі, одріжете на третім колінці, щоб осталося дві бруньки, з котрих літом виросте дві лозини (малюнок 4).

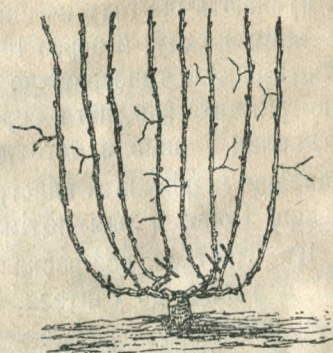
Четвертої весни треба вже дві лозини, що вирости з торішнього пенька, одрізати на третім колінці кожну, а всі інші лози поодрізувати коло самого пенька (малюнок 5). Літом вже подекуди позав'язуються ягоди на тих чотирьох лозах, що виростають з оставлених весною бруньок.

П'ятої весни на кожній з чотирьох лозин знов зоставляють по дві бруньки і ці лозини ріжуть на третім колінці, а коли окрім цих чотирьох лозин будуть ще лози, то їх всіх треба позрізувати коло самого пенька (малюнок 6). Літом вже з цих восьми бруньок, коли яка-небудь не засохне, повинно вирости вісім плідних лозин, на котрих вже будуть грони винограду.

І так, що-году весною або в осени на кущі одрізують зовсім всі гірші лози, а кращі ріжуть на третім колінці; коли кущ добре вкоренився і росте буйно, то на йому можна зоставлять і шість лозин з двома бруньками на кожній, щоб літом з їх виростало 12 плідних ліз (малюнок 7); а коли кущ поганенький, то зоставля-

Малюнок 6.

Малюнок 7.

ють на плід тільки три або й дві лозини з двома бруньками на кожній, а всі інші лозини одрізують коло самого пенька.

Раз-у-раз на кущі треба зоставлять ті лозини, що ростуть в бік, і зовсім відрізати ті, що ростуть в середину, щоб кущ був порожній в середині, наче чарка. Тоді з землі ростиме один старий пеньок, що зветься *маткою*, а на йому що-літа будуть виростати по скільки нових лозин з тих бруньок, що зоставлено весною на пеньках. Коли на їх позав'язуються ягоди, то всі

ялові лози треба повирізувати, а плідні позціпувати повище 4-го або 6-го листочка над гроною, тоді весь сік піде на ягоди і вони будуть краще наливатися і швидше дозрівають; листу ж ніколи не треба обривати коло грон, як це часом роблять люди, бо це шкодить і ягодам, і лозі. Треба зауважити, що на поганенькому, рідколистому кущі, не слід відрізувати всіх ялових ліз, нехай на йому буде більше листу, тоді він швидше зміцніє, швидше увійде в силу.

Коли старий пенюк (матка) через скільки літ дуже високо підніметься від землі і кущ буде дуже високий, то його треба понизити, бо чим нижче кущ, тим швидше дозріває виноград і тим він солодкий. Щоб понизити кущ, треба залишити на пенюку одну лозину, що росте на йому при землі; весною одрізати її на третім колінці, а старий пенюк зрізати зараз вище неї, тоді ця нова лозина стане маткою і кущ буде нижчий.

Так садять і підрізують виноград в Криму, а в Бессарабії садять в однім місці по скільки чубуків вкупі і з кожного пенюка пускають що-году по скільки довгих лозин, колінців на північ—вісім кожну, а через те там кущі дуже великі, густі, потребують багато тичок; сонце не проходить крізь їх, не освічує і не гріє тих грон, що в середині куща, а через те виноград родить кислий і вино з його дешеве.

Найкраще підрізують виноград так, як радить французький виноградар Гюйо; я вам потім покажу цю обрізку.

— Ну, здається, все розказав, що треба було, а тепер садіть собі, а я поїду до учителя, бо він теж думає садити виноград коло школи.

Як виїхав агроном, я заходився досажувати чубуки: посадив в рядках, а потім посадив і школку; поробив коло кожного чубука лунку полумиском і в кожну влив по відру води, заклопоченої свіжим кизяком. Від поливки на другий день земля так поосідала, що верхнє колінце з брунькою у де-яких чубуків засталося вершків на два над землею, а в де-яких позатягалось в землю; я їх поправив як слід, а потім попритрушував половиною і коло кожного чубука застромив по кілочку, щоб здалека було видно, де посажено виноград.

Перше літо. Після того, як посажено виноград, він не розвивався тиждень зо два, а потім вже рушив; спершу бруньки почали розпукуватися, потім з'явився листочок, потім другий, а там і парост, тільки не на всіх чубуках разом; на де-яких листочок показався аж через місяць або й півтора, а де-які чубуки зовсім не порозвивались. Я доглядав за виноградником як велів агроном: не давав йому заростати, а тільки почне сходити яке зілля або земля порепається, то я зараз просапаю сапою, вискорожу граблями. Літо трапилось сухе: до Пєтра таки зовсім не було ні одного доброго дощу, але земля в моїм винограднику тільки зверху висхла пальців на три, а всюдї все літо була вохка, а через те я тільки раз його і полив по відру під кущ. Виноград мало не весь ріс дуже добре: до Спаса парости вигналися на аршин, а де-котрі то й довше; за те були, правда, і такі, що не поросли й на вершок, а десятків зо два то й зовсім по-всихали: я відкопував їх і, часом, відкопуючи, ненароком обломлював парости, що йшли з нижнього колінця. Молоді виноградні парости такі крихкі, що тільки торкнеш, а він вже й відломився, а через те коло їх треба дуже обережно ходити. Де-котрі великі парости відчахнув вітер, а щоб на далі не було шкоди, я всі лози по-прив'язував легенько, ликом до тичок з акації, що поставив в землю.

Після Спаса заїхав агроном і дуже здивувався, побачивши, що виноград так роскішно розрісся.

— Це, знаєте, рідко доводиться бачити таку гарну однолітню лозу; це, прямо, як двохлітня! Ви, мабуть, часто поливали?

— Тільки один раз.

— То, значить, часто підпушували землю, бо літо-ж сухе.

— Я перебивав землю сапами може разів із п'ять та скородив граблями.

— То-то. Через те земля і досі вохка, а як-би ви не обробляли так землі, то довелося-би разів скільки поливати. Коли землю виорать або скопять вохкою та зараз заскородить і літом її завжди ворухить зверху, щоб вона була пухка і нічим не заростала, то вона ціле літо буде всюдї вохка. В нашім краю тільки цим і можна рятуватися од посухи; так треба обробляти землю і в садах, і в городах, та і під хліб, тоді посуха ніколи не пошкодить¹⁾.

¹⁾ Розмова про сільське хазяйство. Книжка 1-ша. Чорний пар та плодозмін. Е. Чикаленко.

Як обійшли ми весь виноградник, агроном і каже:

— Тепер треба виноград попасинкувати, його раз-у-раз пасинкують двічі в літо—у Петрівку і Спасівку. Перш за все треба пообрізувати всі лишні лози, а залишить по одній найкращій, та й на їх треба позрізати всі гілячки, бо вони тягнуть з лози сік, знесилюють її; тільки листу не обривайте, бо виноград приболіє; ніяка рослина не може жити без листу, бо лист у неї те саме, що у живої тварини лехкі, вона ним дихає. Тоді-ж треба у кожній лозині одломати вершок, щоб вона не гналась дуже вгору; тоді вона не буде така зелена та водява, а швидче одеревеніє і виспіє до зими; довгі лози залишаєте на аршин довжиною, а коротчим надірвіть самі вершечки.

На зиму виноград вкриєте землею, щоб не вимерз; не робиться так. Як почнуться морози і лист на винограді померзне і осиплеться, то лозу треба обережно нахилити і розстелити по землі, потім, наступивши ногою на кінець лози, нагорнуть на неї сапою купу землі в три четверті аршина заввишки, щоб лоза була з усіх боків добре закрита. Ніколи не треба закривати винограду з листом, щоб не попірла лоза; а коли він сам не попадає, то його треба обірвати. Закривати виноград треба в суху погоду, коли нема грязі та великих морозів.

Весною, коли вже не буде заморозків і земля вигріється, треба обережно сапою позгортати землю з куп, підсунути під лозу вила або прямо руки та й струсити землю, що поприлипала до лози, а тоді гострим ножом або садовими ножицями пообрізувати його, як розказано.

З обрізкою треба поспішати, поки ще лоза не ожила й сік не рушив з коріння вгору. Коли виноградник великий і нема часу його обрізати весною, то можна це зробити ще в осені, тоді як його закривають на зиму.

Як поїхав агроном, я попасинкував виноград, позрізував йому верхки, а коли почались морози і лист осипався, я вкрив його землею, як звелів агроном.

Друге літо. Весною, коли вже минулись заморозки, я розкрив виноград і гострим ножом повідрізував всі лозинки коло самого пенька, а одну найкращу зрізав на третім колінці (малюнок 3-й). Потім перекопав землю між виноградом на весь штих, пороз-

бивав грудки, заскоротив і в кожному ряду посадив під лопатку по два рядки картоплі; а де-які рядки позасажував цибулею та часником.

Через скільки день заїхав і агроном, подивився, як я пообрізував виноград, похвалив, а тоді й каже:

— А тепер треба повідкопувати всі кущі до першого колінця і пообрізувати те коріння, що з їх виросло. Це робиться для того, щоб краще росло та міцніло спіднє коріння у куща, що поросло з тих колінців, котрі глибше в землі. Я вже вам казав, що коли виноград роскоріниться глибоко, то він не боїться посухи, бо тягне собі воду з глибини; морози теж йому тоді не пошкодять, бо хоч би він і вимерз під верхом, то можна його одкопати, одрізати до живого, то кущ знов оживе; от через що обрізують що-весни те коріння, що стелиться під верхом.

Літом знов доглядайте виноградника, як торік, щоб він не заростав бур'янами та щоб земля не забивалась, не залякала дуже. В Петрівку і в Спасівку попасинкуйте його, не давайте йому пускати паростів, нехай розростається краще та лозина, що виростає з оставленої весною бруньки; а щоб вона швидче задеревеніла, то зрізайте їй вершок. На зиму вкриєте його землею; а весною обріжете знов одну лозину на третім колінці, а всі лишні, що виростуть за літо, повідрізуйте зовсім. Тії ж весни розсадять школку по тих місцях, де пропав виноград; викопуйте її обережно, щоб не обірвати спіднього тоненького коріння, а верхнє треба повідрізати та зараз-же її садити, щоб вітер не обвівав, не сушив його; школку садити так само, як і всяке дерево—у ямки по аршини глибини і ширини та на таку глибину, на якій кущ і ріс; а щоб земля осіла та обгорнула коріння, треба зараз і полити добре водою; тільки глядіть— не помішайте сортів.

Ціле літо я пантрував, щоб земля у винограднику не заростала і не забивалась, а коли лоза попіростала, поприв'язував її лямкою до тичок. Цього літа знов з скільки кущів не порозвивалось—одні, мабуть, померзли зимою, а інші не могли розвинутиись через кравчиків—чорних жуків з клещиками наче ножицями; на де-яких кущах вони чисто пообтинали всі листочки і молоді парости; довелося поставити дітей, щоб

визбирати їх, бо вони роблять шкоду не малу. Ті кущі, що померзли, я повідкопував, повідрізував до живого, то літом вони знов попускали парости.

В Петрівку і Спасівку попасинкував виноград, а коли почались заморозки і лист обсипався, я понакривав виноград землею.

Треба ще сказати, що картопля між виноградом вродила така гарна, якої я на своїм городі ще й не мав, а все через те, що земля разів п'ять сапувалась та скородилась; цибуля та часник теж дуже добре вродили.

Третє літо. Весною, розкривши виноград, я повідрізував всі лозини, що повиростали на кущах з пеньків та з землі, а залишив по одній найкращій і їх позрізував на третьому колінці (малюнок 4-й). Розгорнув коло кожного куща землю на пів-аршина глибини, повідрізував кругом все бокове коріння і знов загорнув землю. Покопав ямки на тих місцях, де пропав виноград, і попересажував в їх кущики з школки; посадивши, перекопав землю і посадив картоплю, цибулю та часник. Літо трапилось дуже мокре, мало не що-дня перепали дощі, бур'яни виростали швидко, але я добре доглядав, щоб земля не заростала, хоч довелося працювати не мало. Коли лоза попідростала, то підв'язував її до тичок, щоб не поламав вітер. В Петрівку і Спасівку попасинкував і залишив по дві найкращих лозини на кожному кущі; з пасинкуванням теж було цього літа роботи більше, ніж по ті години, бо від дощів виноград виганяв багато паростів з землі і з пеньків; за те залишені лози багато потовщали і подекуди на їх вродили ягоди. Як довідались про це кури, то не можна було обігнатись від них: перше, поки ще не було ягод, вони тільки ходили инколи порпатись на виноградник, а тепер, тільки розвидниться, то вже й біжать туди, а як занеслися гуси, то вже довелося посадити дітей, щоб наганяли, але все таки мені не довелося покуштувати винограду, бо діти поїли його ще зеленцем. Тоді я відгородив виноградник від городу тином і густо пообтикав його насторч терниною, щоб не перелітала птиця, а саме проти хати зробив фірточку, щоб видно було, хто йде на виноградник.

Якось під осінь заїздив агроном і сказав, щоб весною не підрізувати зо п'ять рядів винограду, поки він не приїде, бо

він хоче показати французьку підрізку, а решту попідрізувати, як і перше, тільки тепер вже на кожному кущі залишити по дві лозини з двома бруньками.

Городина і цього літа вродила на винограднику добре, не гірше як тамтого року. Побачивши, що між виноградом посажена картопля, агроном сказав, що в нашій стороні не слід нічого садити між виноградом, бо наша сторона суха, а городина тягне з землі багато води і тим шкодить виноградів; в тих краях, де рідко буває посуха, там, каже, можна садити всяку городину.

Коли почалися морози і прийшов час вкривати виноград, то довелося пообривати на йому листя, бо воно від дощів виростало лапате та буйне і так міцно держалося, що не попадало, хоч і померзло.

Четверте літо. Весною, як земля вже добре вигрілась, я пороскривав виноград; на тих кущах, де було по дві хороших лози, я обидві пообрізував на третім колінці, а всі гірші — коло самого пенька (малюнок 5-й). На тих кущах, де було тільки по одній лозині, то й їх позрізував на третім колінці; а п'ять рядків залишив непідрізаними, поки не приїде агроном. Потім перекопав землю між виноградом і посадив городину.

Агроном приїхав тоді, коли бруньки вже понаброньчувались і подекуди вже почали роспукуватись. Побачивши це, агроном і каже:

— Треба було мені раніше приїхати, коли-ж хотілося привезти вам дроту для винограду і показати, як його натягнуть, а його тільки вчора привезли. А ви всі рядки попідрізували?

— Ні, залишив п'ять, як ви казали.

— Ну, добре, то я натягну дрот і покажу французьку підрізку. В'яжуть виноград до дроту далеко вигідніше, ніж до тичок: одно те, що тички не довго держуть і їх багато треба, а друге — що вони ставляться кругом куща і він росте купою, а через те сонце не освічує добре всіх грон. А на дроті виноград росте стінкою, зо всіх боків його гріє сонце, то й ягоди виходять солодкі і вино з їх лучче.

— І так, чи ви будете робити підрізку французьку, як радить Гюйо, чи будете підрізувати на кущ, як я вам розповідав, а все-таки лучче в'язати виноград до дроту, ніж до тичок. Я тепер привіз вам трохи дроту, може стане по одній дротині рядів на п'ять, а потім ви вже самі, як-що схочете, натягнете

по всіх рядах; воно лучче було-б натягнуть по дві дротини в кожному ряду—одну на четверть од землі, а другу на аршин, але можна обійтись і одною верхньою.

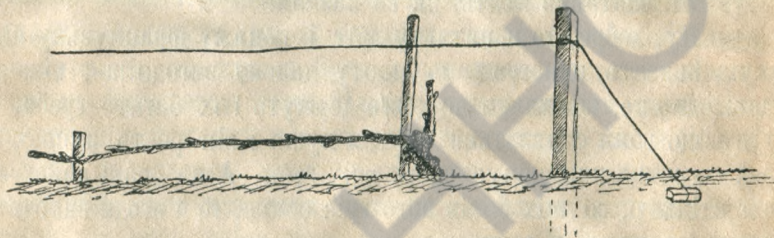
— Тепер треба зробити скільки стовбців по три аршини завдовжки і в полудрабок завтовжки та викопать для їх ями в аршин глибини по обох кінцях кожного ряду, одступивши од крайніх кущів на півтора аршини.

Коли я показав старі дубові крокви, то агроном і каже:

— Оце будуть добрі стовбці; старе дерево краще брать на стовбці та й на тички, бо сире швидко гние, а од його може й виноград гнить. Коли в винограднику ставляться стовбці або тички з сирого дерева, то з їх треба пооббивать кору і поосмалювать доки вони будуть в землі, тоді вони не скоро зогниють.

Коли два стовбці були закопані з обох кінців одного ряду, тоді агроном взяв шматок дроту аршини в три довжини, прив'язав одним кінцем за вершок стовбця, а другим кінцем обмотав цеглину і закопав її в землю, щоб стовбець не нахилився, а стояв рівно, коли натягнеться дріт через увесь ряд. Так само закріпив стовбець і на другім кінці ряду, а після натягнув дріт на аршин від землі і поприбивав його до стовбців залізними скобками, а тоді й каже:

— А щоб дріт не обвисав і не рвався літом од винограду, а зімою од снігу та ожеледі, треба через кожних три сажні поставити підпори з двох кілків, зв'язаних нахрест. Ну, тепер почнем обрізувать виноград, як радить Гюйо.

Малюнок 8.

При цій підрізці три весни всі виноградні лози одрізуються зовсім і тільки одна ріжеться на третім колінці, так само, як ви підрізували свої кущі. Четвертої весни всі лози одрізуються коло самого пенька, а зоставляється дві—одної з них зовсім не

ріжуть, а нагинають обережно і прив'язують кінцем до кілочка на четверть од землі, а другу—ріжуть на третім колінці (малюнок 8).

Літом з тих двох бруньок, що оставлені на короткій лозі, виростають дві лозини, котрі називаються запасними, і прив'язуються до кілка в півтора аршини заввишки, а з лежачої лози виростають плідні лози, на котрих будуть грони винограду; ці лозини прив'язуються ликом до дроту. Всі ялові видрізаються зовсім, тоді швидче і лучче поналиваються і доспінуть ягоди (малюнок 9). Тільки на слабких, м'явих кущах не треба одрізувать всіх ялових ліз.

На другу весну зовсім одрізується торішня лежача лоза, а на її місце нагинають одну з запасних ліз, а другу—ріжуть на третім колінці.

І так що-весни одрізують торішню лежачу лозу, а нагинають на її місце запасну. Часом з тих двох бруньок, що зоста-

Малюнок 9.

вляються на запасні лози, виростає тільки одна лозина, тоді весною не одрізають лежачої лози, а зоставляють її ще на одно

літо і на їй одрізують всі торішні плідні лози на третім колінці, а запасну лозу теж ріжуть на третім колінці, щоб з неї знов виростло дві лози.

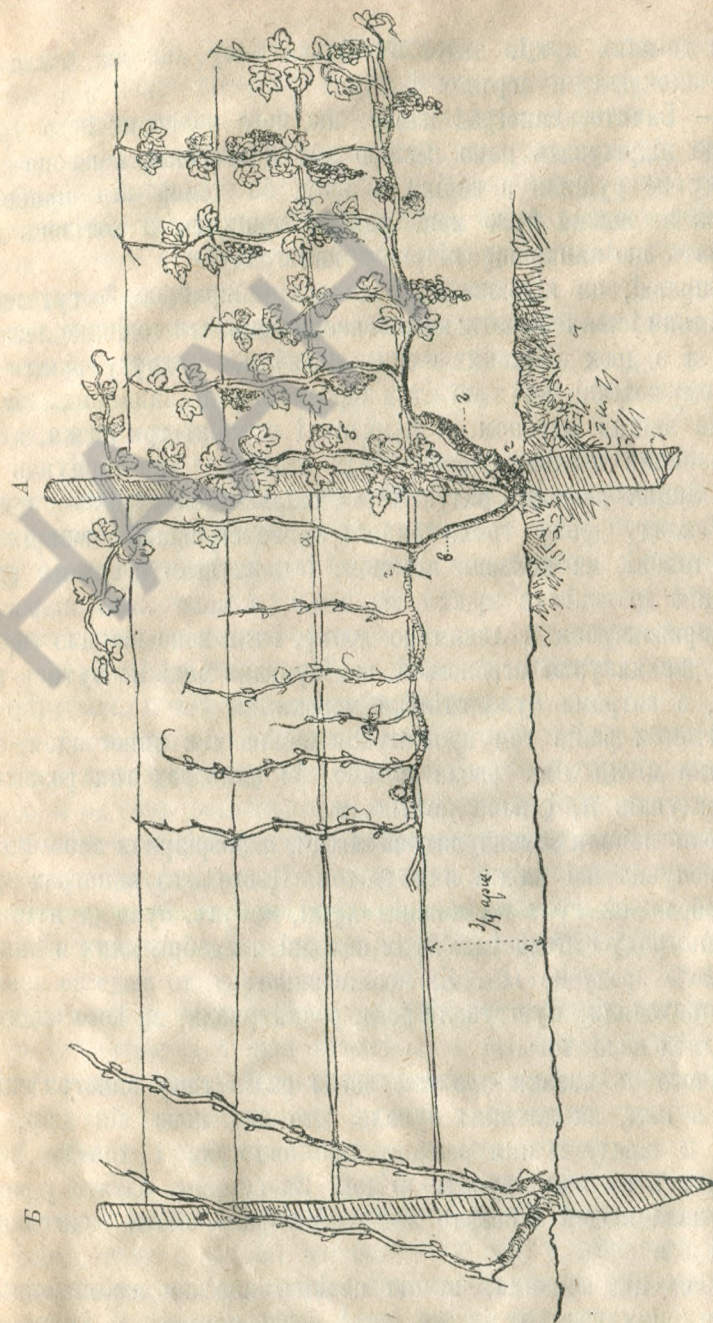
По тих краях, де часто перепадають дощі, та на дуже ситих землях виноград садять далеко обрідніше, ніж по степових землях, бо там він росте дуже буйно; там його й підрізують трохи не так, як радить Гюйо.

Полтавський хазяїн Р. П. Трипольський садить виноград на $4\frac{1}{2}$ аршини куц від куца, а ряд від ряду на сажінь, так само, як і в нас садять.

Вздовж ряду він закопує через кожних 3 аршини дубові кілки, в сажінь завдовжки, так, щоб $2\frac{1}{2}$ аршини його було поверх землі, а $\frac{1}{2}$ аршина в землі. Замість дроту він прибиває до кілків чотири тоненьких планочки, у $\frac{1}{2}$ вершка завтовшки, так, щоб нижча планка була на три четверті від землі, а останні через кожних пів-аршина, як показано на малюнку 10-му.

На зіму він залишає на кожному куці по дві лозини, не довші 2-х аршин (дивись 10-й малюнок Б.). Весною обидві лозини нахиляються в обидва боки і прив'язуються ликом до нижчої планочки, як показано на 10-му малюнку (А). Коли виноград розивьється і попускає парости, то два найнижчих пароста він залишає на запасні лози (а і б); цим двом паростам він не втинає верхків, а тільки пильнує, щоб на їх не було гилочок. Безпремінно треба на запасні лози вибирати найнижчі парости, чи вони ростуть з лежачої лози, як показаний буквою а, чи з коріня, як показаний буквою б. Останні-ж парости, що ростуть з лежачих ліз, він пускає вгору і прив'язує їх до планочок. Літом він втинає їм верхки на четвертому чи шостому листочку над найвищою гроною; бокові гилочки і вусики теж зрізує. В-осени, як опадє лист, він зовсім одрізує лежачі лози (в і г), як показано буквою ч, на малюнку А, а залишає тільки дві запасні (а і б), які й нахиляє в обидва боки до землі і засипає землею, приткнувши їх ключечками. І так, що-году одрізує обидві торішні лежачі лози, а запасні нахиляє і прив'язує до планочки.

Розказавши це, агроном підрізав два ряди винограду, як радить Гюйо. Коли я поглянув на той виноград, то помітив,

Малюнок 10.

що з де-яких кущів натекло стільки соку, що аж земля під ними змокрила, а агроном і каже:

— Бачите, виноград плаче, що його порізали; його треба завжди підрізувати рано весною або й в-осени, поки ще соки в йому не рушили з коріння в лозу, бо тепер він приболіє; коли-ж не можна було мені раніше приїхати, а хотілось вам показати цю найкращу підрізку винограду.

Справді, ця підрізка мені здалась найкращою, бо тут менше плутанини і менше роботи: кожної весни відрізати торішню лежачу лозу, а з двох запасних—одну нагнути, а другу різати на третьому колінці, щоб з неї літом виросло знов дві запасних лозини.

Як виїхав агроном, я підрізав і останні три рядки, а потім попиляв крокви, поробив з їх стовбці і позаконував по обох кінцях кожного ряду. Через скільки день привіз з земського складу дроту трохитончого за телеграфний, повкріпляв ним стовбці, як показав агроном, і понатягав в кожному ряду по одній дротині на аршин від землі, а коли лоза піросла, то поприв'язував її ликом до дроту, і так воно вишло гарно, що я все дякував агрономові, що прирав мені позбутись тих тичок, з котрими було стільки мороки.

Літом я разів три просанував землю між виноградом, але городина цього літа росла погано, бо виноград так розрісся, що поглушив її, і вона постікала.

Коли почали зав'язуватись ягоди, я позрізував ялові лози, повкорочував всі плідні над дротом. Цього літа виноград вродив добре—на гурт на кожному кущі, мабуть, було фунтів по три винограду і ягоди такі були солодкі та добрі, яких в нашій селі люди зроду не їли. Як поспів виноград, то люди зо всього села приходили, куштували його, розпитували, як його садити, як ходити коло його.

Нічого й казати про те, що я радів тому виноградові і тішився ним, як дитина: бувало, хто йде повз мій двір, то я вже й заведу з ним розмову про виноград і поведу його подивитись та покуштувати ягідок. За ту осінь багато у мене перебувало людей і багато з них підбрало охоти садити виноград і в себе.

Якось під празник, чи під неділю, нарізав я найкращих, найстиглиших грон пудів зо два і повіз в город до агронома.

Дуже він зрадів, побачивши виноград; зараз покликав сторожа і той поніс кошовку з виноградом в Управу. Вийшли члени, председатель, всі куштували і дуже хвалили.

Багато радості мав я через той виноград, але не мало й досади. Як приїхав з городу, то не доїзжаючи до свого двору, довідався від дітей, що в-ночі хлопці чисто обнесли мій виноград. Пішов я на виноградник, поглянув і тільки руками об поли вдарився: чисто всі грони пообривали, навіть і зелені, тільки де-не-де zostались ті, що були закриті листом. Така мене досада взяла, що й сказати не можу!

Як заїхав агроном, я розказав йому про свою шкоду та досаду, а він каже:

— Що-ж ви зробіте!.. Бог дасть, колись і наші люди вийдуть з темноти, то і у нас буде так, як заграницею: там дороги пообсажені яблунями та грушами і ніхто їх не займає, а ту овоч продають і на ті гроші справляють дороги. Там люди не такі темні, як у нас, там вони розбірають, що чуже або громадське добро—це такі святоші, що до їх і торкатись не можна.

— Еге! Поки сонце зійде—роса очі виїсть; поки люди просвітяться, а мій виноградник пропаде.

— Ні, на це єсть порада. Обсадить свій виноградник густо яким небудь колючим деревом—глодом або дикою грушою або маслиною, а як воно розростеться, то зрізайте вершки та гілячки з двох боків, щоб зробити густу непролазну стіну, або закопайте кругом виноградника стовбці аршини по два заввишки, на сажині один від другого, та й обтягніть кругом колючим дротом рядів у три або чотири, тоді ніхто не перелізе і не перескоче. А найкраще спасеніє—це умовлять сусід, щоб і вони садили виноград: коли у всякого буде по скільки десятків кущів, тоді ніхто не полізе в чужий виноград; а ще краще одвести за селом шматок землі під виноградники: нехай кожний хазяїн посадить собі по скільки сот кущів, тоді можна гуртом і сторожу наймать, тоді вже напевне не буде шкоди.

— Та вже зо скільки душ посадили і ще багато хазяїнів збираються садити, то треба буде, справді, поговорить про це на сході, може і в полі посадимо—у нас є такі гори, що на їх і хліб не родить, а виноград повинен-би рости, бо вони як-раз на осонні і від холодного вітру мають захисток.

П'яте літо. Як прийшла весна, я обсадив виноградник кругом густо у два ряди грушками — дичками, а потім розкрив виноград і почав його підрізувати — половину рядів підрізав на кущ, а половину — як радить Гюйо. Перше підрізка винограду мені здавалась такою мудрою, що я боявся сам підрізувати, а тепер, як навчився, то бачу, що це діло зовсім просте. На тім винограді, що підрізувався на кущ, я повідрізував всі слабші лозини, а лишив по чотири найкращих і їх пообрізував на третьому колінці кожну. А на тих кущах, що різались по способу Гюйо, я теж повідрізував тончі лози, повідрізував і торішні лежачі, а замість їх понагинав по одній з запасних лозин, що виросли літом, і поприв'язував їх до кілочків на четверть від землі; а другу запасну лозину у кожного куща відрізав на третьому колінці і коло неї забив кола аршина в півтора заввишки.

Потім запряг конягу в маленький плужок наче рало, що купив в земському складі, і попроорював між рядами, а по-під самим виноградом поперекопував лопаткою, а потім заскоротив маленькою бороною. Городини на цей год вже не садив, бо й торік з неї не було пуття, виноград її поглинув.

Літом я просапнував зо скільки разів між рядками кінним роспашником, яким у нас сапують кукурузу та картоплю, а по-під кущами сапував ручною сапою. Коли почали зав'язуватись ягоди, я повиломлював всі ялові лози, а плідні поврізував на четвертому або на шостому листочку повище грони, де як прийшлося. Зо скільки кущів були якісь юлаві, рідколисті, то на їх я не відрізував ялових ліз, щоб ці кущі піджились, зробились дужчими.

Цього літа виноград зародив ще краще, ніж вторік: на всіх кущах висіли гарні, повні грони, а коли вони почали достигати, то знайшлося багато купців; брали пудами, а були й такі, що купували возами на бариш: у мене вони брали його по рублю за пуд і розвозили по сусідніх селах та базарах і, кажуть, заробляли добре.

Як випродав я весь виноград, то вищитав, що 500 кущів дали мені 50 пудів винограду, окрім того, що ми самі їли, і взяв я за його рублів 50. Чого ж ще бажати? Роботи коло його не більше як коло городу, а зиску далеко більше!

Як відновити старий виноградник. Якось зайшов подивитись на мій виноград і той сусіда-садовник, що мав зо скільки кущів винограду, на котрому родили кислі та терпкі ягоди. Досі він ні разу не був у мене, а де було стрінеться зо мною, то все глузує: каже, що ми з агрономом насадили винограду, а потім будемо викорчовувати його, бо в цім краю і літо не таке, і земля не підхожа для його: он, каже, у графа садив виноград садовник з Парижа, а пуття з його нема; тепер граф прислав садовника з Криму і той заводить виноградник вдруге, та й з цього не буде пуття. А коли почув, що у мене родить добрий виноград, тоді вже й він прийшов, обдивився, покуштував і почав просити, щоб я завів до його агронома, коли той приїде — чи не порадить він чого, щоб і на його кущах родив такий виноград, як на моїх.

Коли в-осени заїхав агроном, я йому й кажу про це; він охоче згодився подивитись, і ми пішли до того садовника.

У його було кущів десятка два і вони були такі великі і густі, наче кущі старої бузини; він їх ніколи не підрізував, як треба, а тільки відрізував на їх сухі гілячки та ті, що переплутувались та терлись одна об другу. Видно, що він не вмів ходити коло винограду і поводитися з ним, як зо всяким деревом, тільки на зиму обгортав його соломкою.

Подивився агроном, попорпався в землі та й каже:

— Земля тут добра та може й сорт винограду не поганий, тільки ви не так коло його ходили, як треба, а через те він задичавів. Ці кущі треба зовсім відновити, бо так їм вже нічого не можна зробити.

— Відновлять старий виноград можна скількома способами: цей рядок найкраще відновить так. Викопайте канаву в аршин глибини від крайнього куща аж до другого так, щоб підкопуть у їх все коріння, тоді крайній кущ викиньте зовсім, а другий — зваліть зо всіма лозами на дно канави і засипте землею, а кінець найдовшої лозини з його випустіть з землі в тім місці, де був крайній кущ. Від того місця, де був другий кущ, знов викопайте канаву до третього і положіть цей третій кущ в цю канаву, а одну лозину випустіть на верх в тім місці, де був другий кущ. Четвертий кущ теж зваліть в канаву і кінець одної лозини випустіть з землі там, де ріс третій

кущ; і так зробить зо всіма кущами в ряду, а на місці останнього куща посадить чубук. Як-що зробите отак, то у вас на тих місцях, де були величезні кущі, буде тільки по одній лозині. На зіму треба їх покривати землею, а весною пообрізувати на третім колінці кожну; на друге літо ваш виноград буде вже родить, бо він має давнє добре коріння.

Не старі виноградні кущі можна одмолодити і так: відкопати їх вершка на півтора та й зрубати гладенько; літом з кожного пенька підуть свіжі парости; їх треба всі позрізувати, а оставить по одному найкращому, поприв'язувати їх до тичок, позрізувати їм вершки, щоб вони одереженіли до зими. На другу весну зрізати ці лози на третім колінці, то з їх вже літом виростуть плідні лози.

Отже відновлять старі кущі варто тоді, коли відомо, що вони доброго сорту, а коли не відомо, то краще поприспелювати до їх чубуки з відомого доброго сорту.

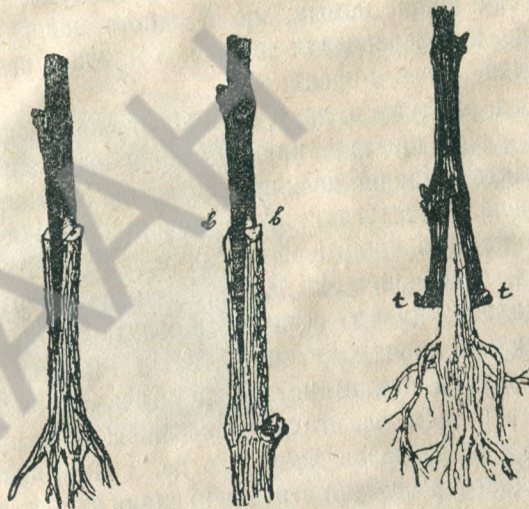
Для щепи треба нарізати однолітні чубуки з осені або рано весною, коли ще сік не пішов в лозу; різати їх треба з тих ліз, що вродили добрий виноград, і лучче брати чубуки з товщого кінця лози, ніж з тончого, бо на товщому раз-у-раз бруньки кращі, і треба їх держати в сухім погрібі в піску.

Приспелювати можна до старого і до молодого винограду, навіть і до тих чубуків, що ще садяться; приспелюють раз-у-раз весною, коли вже виноград ожив, найкраще в маю місяці.

Щоб прищепити, треба зрізати кущ у рівні з землею; потім зрізаний пеньок розколоть, а щоб він не розколовся дуже далеко, треба його попередю перев'язати шпагатом вершка на два нижче. Чубук береться такої довжини, щоб одна брунька прийшлась трохи вище над землею; товщий кінець чубука застругується клином і обережно вставляється у розколинку; дуже тісно не треба його вганяти, а краще розколинку розхилити ножем або клинцем; прищеплене місце треба обмотати ліном, замазати глиною і обсіпати землею (малюнок 11).

Часом роблять щепу і так: обрізують кущ так, як я розказав, а потім пеньок застругують клинцем, а чубук розколюють і надівають на пеньок; цей спосіб тим краще, що в розколинку не заходить вода або земля і він швидче зростається (малюнок 12).

Як-що ви напевне знаєте, що ваш виноград доброго сорту, то відновіть його, як я розказав, а коли не знаєте, то лучче зробить весною щепу, тоді у вас з другого году буде вже родить такий самий сорт винограду, з якого ви візьмете чубуки.

Малюнок 11.

Малюнок 12.

Тільки вже треба підобрить землю під вашими кущами, бо вони ростуть давно і вже висмоктали силу з землі. У винограднику треба підгноювати землю хоч раз у три роки, або закопуючи по лопаті гною під кожний кущ, або рострушуючи весною гній по всьому винограднику так, щоб на кожний квадратний сажінь припало не більше пуда гною; рострусивши гній, треба прикопати або приорати. Треба раз-у-раз пам'ятати, що на пісній, знесиленій землі виноград родить дуже мало і росте не довго, а на дуже жирній, гноюватій, він дуже росте в лозу і ягоди на йому родять кислі, а через те підгноювати землю у винограднику треба помірно; гній треба брати товарячий, а коли в хазяйстві мається тільки кінський та овечий, то треба йому дати перегоріти, а тоді вже піддобрювати ним.

Як поїхав агроном, то я кажу сусідові:

— Ніж оттак морочитись з тим відновленням винограду,

то краще вже щепити; візьміть у мене чубуків та весною і прищепіть їх, ви-ж самі садовник, то зумієте це зробити.

— Та, мабуть, так і прийдеться зробити, це простіше.

Шосте літо. Це літо було до жнив дуже сухе, а після Спаса настала така мокра погода, що й одного ясного дня не було; мало не що-дня перепадали дощики, а найчастіше на дворі була мигичка, наче в-осени.

Виноград ріс дуже в лозу, виганяв скрізь довженні парости; зо скілька разів довелось вирізати ялові лози, зщипувати вершки, бо замість зрізаної гілячки виростало скілька нових.

Коли почали достигати ягоди, почав я помічати на листях де-яких кущів невеличкі червоні плями, а з спіднього боку, якраз проти їх, поробились білі плями, потім це листя почало морхнути і сохнути; на тих кущах, де сохли листя, зелені грони позасновувались наче павутинням, потім і ягоди з їх пообсипались, а стиглим ягодам не вадило нічого. Хоч таких кущів було не багато, а я все таки стрівожився. Коли приїхав агроном, то я зараз розказав йому про це, і ми пішли з ним до винограду. Довго розглядав агроном ці плями на листях та павутиння на гронах, а потім і каже:

— Це на вашім винограді завелась така пошесть, що зветься *мільдіу*: вона найчастіше прикидається в мокре літо, а в сухе—рідко коли буває: як-що вона перейде на всі кущі, то все листя посохне і врожаю ягод не буде, бо вони пообсипаються ще зеленцем.

Щоб позбутись цієї болісті, треба всі кущі пооприскувати Бордоською жидкістю чи рідиною ¹⁾, а робиться вона так: розпускають в перерізі 6 фунтів мідного купоросу, що зветься синім каменем, в 10 відрах води, а 4 фунти гашеної вапни розпускають в 6-ти відрах води (тільки непременно в дерев'яній посуді); як вапна розпуститься добре і в ній не буде вже грудочок, тоді зливають все до купи в переріз, розколотять добре і окроплюють кожний кущ з прискалки (малюнок 13). На другий год треба знов поприскати всі кущі разів зо три: раз в маю місяці, другий раз в юні, а третій—в юлі місяці, тоді вже нема чого боятись мільдіу.

¹⁾ Розмова про сільське хазайство, кн. 5-та, Сад.

Зразу я як глянув на ці плями, то подумав, що на ваш виноград напала виноградна болість, що зветься *мучною россою*, бо вона дуже схожа на мільдіу. Від неї теж на листях робляться червоні плями, а зісподу вони покриваються білою цвілью; лозини теж пліснявють, наче їх борошном притрушено; зелені ягоди від неї обсипаються, а стиглі репаються, з їх витікає сік і липаються самі шкурки з зернятками. Щоб не було цієї болісті, треба притрушувати кущі порошком з сірки, разів зо три в літо, тоді як виноград одцвіте; найкраще це робить міхом, показаним на малюнку 14.

Малюнок 13.

Малюнок 14.

Отже всі оці пошесті не такі страшні для винограду, як *філоксера*, бо від неї вже нема рятунку. Філоксера—це така малесенька кузочка, що її й оком не побачиш, а шкоду вона робить велику, бо висмоктує сік з виноградного коріння і ввесь кущ від того всихає. З тієї кузочки робиться мушка з крилами, котра живе на листях винограду і хоч робить мало шкоди, за те розносить заразу, бо перелітає з куща на кущ, а за вітром летить верстов і на десять; потім з мушки знов робиться кузочка, від котрої пропадають сусідні виноградники; так, у Франції і у нас в Бесарабії від філоксери пропало багато тисяч десятин виноградників. От через що не дозволяється перевозити з одного виноградника у другий виноградні кущі з корінням, а тільки самі лози, щоб часом з корінням

не перевезти і філоксери. Тільки на тих виноградниках не буває філоксери, що ростуть на сипучих пісках, мабуть, через те, що в піску їй не зручно жити. А через те виноградники на пісках завжди надійніші, ніж на інших землях; де є сипучі піски, то їх найлучче позасажувати виноградом, тоді і з пісків буде велика користь. Он, в Катеринославській губернії по-над Дніпром тепер засажують виноградом піски, а через те вони вже не розносяться, не засипають сусідніх земель і дають великий зиск.

Ще філоксера ніколи не шкодить американському винограді, а через те там, де завелась філоксера, треба повикопувати і попалити всі кущі, а на тих місцях посадити американську лозу, котру раз-у-раз можна добути через Земську Управу ¹⁾. Отже вино з французького винограду далеко краще, ніж з американського, то французькі виноградари роблять так: коло кожного свого куща садять американський (малюнок 15); як він

Малюнок 15.

Малюнок 16.

укоріниться, то нахиляють одну лозину з французького куща до найнижчої лози американського, зстругають обидві лозини з одного боку і зв'язують ликом (малюнок 16), а коли вони зростуться, то відрізають французьку лозину по-нижче щепленого місця, а потім відрізають на американським кущі всі лози і зо-

¹⁾ Г. Тирасполь, Херсонск. губ. Бузиновскій питомникъ губернскаго земства.

ставляють тільки прищеплену французьку лозину, тоді виходить кущ з американським корінням і французькою лозою; такі кущі вже не бояться філоксери.

Врожай винограду посього літа був невеликий і ягоди довго не достигали, бо дні були хмарні і сирі, а через те я за його й вторгував не більше як 25 рублів.

Сьоме літо. Це літо з весни було сухе, не можна було сподіватись, що на винограді заведеться мільдія, а все таки я прискав, як велів агроном. Роспустив 2 фунти гашеної вапни в трьох відрах води, а 3 фунти синього каменю в п'яти відрах, злив все в діжечку, розколотив добре і покропив при-скалкою в маю місяці всі кущі. Виноград цього літа розвивався і зав'язував ягоди дуже добре; доглядав я його як і по ті години: весною попідрізував його, потім проорав плужком між рядами, заскоротив.

Треба сказати, що підрізка Гюйо мені більше подобалась, ніж підрізка на кущ, і я весь виноград попідрізував по способу Гюйо: в кожному кущі понагинав по одній лозині до землі і поприв'язував до кілка, а другу лозу відрізував на третім колінці, а коли повиростали нові лози, то поприв'язував їх до дроту: як почали зав'язуватись ягоди, то повирізував всі ялові лози і повкорочував плідні.

Врожай винограду цього року був далеко кращий, ніж втोरік, ягоди вийшли солодкі, добрі і вторгував я за його більше 60 рублів; значить, десятина винограду дала-б того року зиску рублів мало не 500. Нічого й казати, що ніякий хліб, ні город ніколи не дасть з десятини таких грошей, навіть і десятина саду в нашій країні не дасть 500 рублів, а з садом далеко більше мороки, ніж з виноградником; щоб дождатись овочів з молодого саду, треба його літ десять перекопувати, поливати, підчищати, а виноградник вже на четверте літо дає зиск.

Восьме літо. Цього літа виноград мій зародив ще краще, ніж втोरік, але тепер вже на його не було стільки купців, як по ті години, а коли і приходив хто, то давав таку ціну, що не варто було й продавати.

Діло в тім, що коли мій та учителів виноградники почали

родити, і люде побачили, що з винограду може бути користь, то зо скілька хазяїнів з нашого села і собі позасажували по шматку землі, а один заможний хазяїн посадив мабуть більше десятини. На це літо вже в багатьох хазяїнів перший раз добре зародив виноград і кожний його мав на продаж.

Та й по сусідніх селах багато таки позаводили виноградників, бо агроном всіх умовляє садити і всім, хто хоче, привозить чубуків та показує, як садити, як підрізувати.

Стрінувшись з учителя з агрономом, я й почав йому казати:

— От, ви підбиваєте всіх садити виноград, а що-ж з ним робити, коли на його вже й тепер зовсім ціни нема, так ціну збили, що не варт і продавати.

— То робіть вино, — відповідає агроном.

— Та я не бачив, як його роблять...

— Признаться, — каже агроном, — я й сам не бачив, а знаю тільки з книжок. Та це не біда, бо по книжці можна всьому навчитися; треба раз-у-раз робити так: як починаєте яке-небудь нове діло, то перше всього добудьте книжок, в котрих про це пишеться; попрочитуйте їх, а тоді вже й починайте; тільки як будете читати, то не лякайтесь, бо кожне нове діло показується страшним, поки його не зробиш, а як зробив, тоді сам собі дивуєшся — чого боявся такого немудрого діла. Нехай виноград ваш дозріває добре, а ви тим часом приготуйте погріб, бо для вина треба погріба теплого та сухого, щоб в йому вода не замерзала і щоб окрім вина там нічого не стояло, бо вино приймає дух і псується від квасинини, від набілу. А я тижнів через два заїду та розкажу, як робиться вино.

Через тиждень приїхав агроном і почав розказувати:

— Перш за все треба приготувати посуду для вина. Бочки повинні бути кріпкі дубові; як-що вони будуть нові, то їх треба повипарювати окропом з виноградним листом, а потім налити холодною водою і міняти її щодня, поки вода не буде зовсім чиста.

Коли не достанете нових бочок, то вино можна держати і в старих, тільки в їх часто заводиться в середині цвіль; як-що ця цвіль жовта і під нею клепка почорніла, то такої посуду не слід брати, бо вино в ній пропаде. А як-що цвіль біла, то така бочка годиться, але перш за все треба з неї виняти дно і вистругати її добре в середині, щоб нігде не було цвілі;

виполоскати її холодною водою, а потім випарити окропом, знов вставити дно і, як висохне, викурити сіркою.

Для цього треба растопити в горщику сірку, повмочати в ній вузьенькі шматочки сахарної бумаги, а коли вони висохнуть, то намотувати їх на кінець дроту, запалювати, вставляти в бочку і затикати чопом, а через скільки день виполоскати холодною водою.

Як-що бочка дуже закисла, то в середині треба спалити сніпок сухої виноградної лози, вистругати добре, виполоскати, а потім випарити окропом з содою, всипавши 4 фунти соди на відро води.

Старі бочки найкраще брати від спирту або горілки, бо вони не закисають і в їх не заводиться цвіль; такі бочки треба тільки виполоскати холодною водою та випарити окропом. Найкраще випарювати посуду паром з паровика, але це можливо робити там, де єсть паровик.

За посудом треба добре доглядати, щоб вона була зовсім чиста і не мала ніякого духу; це важніше для вина, ніж сорт винограду: з найкращого винограду в нечистій посуді вино вийде гірше, ніж з поганого винограду в чистій бочці.

Виноград для вина треба брати зовсім стиглий, коли на гронах вже починають засихати хвостики. Коли часом виноград поб'є морозом, то його зараз треба збирати з кущів, бо в відлигу він почне гнити; всі гнілі, сухі та зелені ягоди треба відкидати, тоді вино вийде лучче; з зеленого, кислого винограду і вино виходить кисле, а з стиглого, солодкого — кріпке та добре.

В дощове, холодне літо, коли ягоди погано дозрівають, вино виходить погане, а в сухе — завжди вино лучче; з великих та високих кущів і з тих, що ростуть на низьких і жирних землях, хоч і більше виходить вина, за те воно гірше, ніж з низьких кущів та тих, що ростуть на високих землях.

Збирати виноград найкраще в суху погоду, бо в вохку — він натягає в себе багато води і вино вийде гірше; знов, і в холодну погоду або ранками не слід його збирати, бо холодний сік довго не грає. Відрізувати грони треба ножем і обережно складати в корзини, щоб не подушити їх і не засмітити.

Потім треба ягоди повідділяти від віток чи китичок, бо вони терпкі і дуже псують вино; їх можна вибійти (зчинити) прямо граблями в перерізі, а найкраще зробити таке решето —

взять яке-небудь дубове дно і повертять в йому діри, щоб ягоди крізь їх легко проскакували, і віточки оставались на решеті. Цим решетом накрить чистий переріз чи шапик і насипать на його з корзини грони винограду, а тоді граблями, або руками терти їх, поки всі ягоди не попадають в переріз, тоді віточки повикидять. В Бессарабії не відділяють віточок від ягод, а так цілі грони і думать, отже цього ніколи не треба робить, бо тоді доброго вина і з хорошого винограду не вийде.

Відділивши від віток, ягоди роздушують виноградним млинком, або просто топчуть ногами в мішках. Для цього беруть нові мішки з ріденької рядовини; набірають в їх ягод, зав'язують, а тоді кладуть мішок в ночви і, держучись за що-небудь руками, топчуться по йому босими ногами; з ночов сік стікає крізь дірочку в переріз, вкопаний в землю. Подекуди виноград товчуть в перерізах товкачами, але цього не треба робить, бо товкачами розбиваються виноградні зернятка і вино виходить терпке. Видушений сік зливають в бочку, туди-ж висипають з мішків виноградні шкурки і затикають бочку, вставивши в воронку дудочку з очерету, щоб дух мав кудю виходити з бочки; бочка ставиться в погрібі, або в коморі, щоб вночі не охолола від осінніх морозів. Днів через скільки виноградна гуща, це-б-то сік з шкурками, починає грать і часом так піниться, що виливається крізь дудочку, а через те не треба наливать повної бочки.

Через тиждень або півтора, коли гуща перестане пінитись, а грає тихенько, випускають сік через крапт тоненькою цівкою, щоб вино провітрювалось, і наливають його в другу бочку, а шкурки видушують пресом (гніт), котрий можна купити в земським складі. Цей, видушений з шкурок, сік вже гірше від того, що сам стікав, бо часом прес роздушує зернятка і таки самі шкурки надають йому поганого смаку, а через те, коли хотять зробити дорожше вино, то цього соку не мішають з тим, що сам витікав з бочки, а роблять з його вино окремим, дешевшого сорту.

Подекуди виноградні шкурки з самого початку відділяють від соку і сік сам грає в бочках, але тоді вино і з чорного і з білого винограду однаково буде біле, бо краску вино бере з шкурок, а через те йому краще грать з шкурками; тоді сік з чорного винограду виходить червоний, а сік білого винограду набі-

рається від шкурок хорошого духу. Коли хотять і з білого винограду зробити червоне вино, то наспівають в бочку шкурок з чорного винограду, тоді білий сік краситься червоними шкурками.

Сік перелитий в другу бочку ще якийсь час грає, а через те не слід забивать чопа, бо може розірвать бочку. Потрохи сік перестає грати, з його виробляються виноградні дріжджі, котрі сідають на епід і з мутного соку робиться молоде вино.

Коли вино перестало грать і вже не шумує в бочці, то його безпримінно треба зараз-же перелить в другу бочку; переливку треба робить обережно, щоб не скаламутить вина і злить його без дріжджів, бо від них вино набірається поганого смаку і духу.

Тоді вже бочку треба добре затикать чопом, щоб вино не кисло і не пліснявіло; а щоб чін не пропускав воздуху, його роблять такої довжини, щоб кінець його раз-у-раз мокнув у вині, тоді він не зсихається, а набухає і тісно затикає воронку.

За зиму знов осядуть дріжджі, то в марті місяці знов його переливають в чисту бочку; від переливки вино робиться чистіше й лучче.

Як-що вино остається в погребі й через літо, то його раз-у-раз треба доливать з запасного бариля, бо воно висихає через клепки, а в неповній бочці вино швидко кисне і пліснявіє. Коли вино останеться і на зиму, то в Пилипівку і в марті місяці знов його переливають в другі бочки: чим довше оттак видержувать вино, тим воно буде чистіше й кріпче; найкраще видержувать його три годи, а на четвертий продавать, тоді за його можна взяти ціну далеко більшу, ніж за молоде вино. Тільки ніколи його не треба нічим підкрашувать, ні підсоложувать, як це часом роблять, бо натуральне вино раз-у-раз платиться дорожче, ніж підроблене.

В останні часи, виробляючи вино, почали підмішувать до виноградного соку готові винні міцні дріжджі, від чого сік швидче грає і вино виходить чистіше та старіше на смак.

Це треба мати на увазі особливо тим хазяїнам, що не мають добрих погребів і не можуть довго видержувати вина, а мусять його продавать молодим. Дякуючи готовим дріжджам, сік починає зараз грати, швидко випумується, і вино зразу виходить чисте, ясне і готове на продаж; таке вино і продається, як старе, що видержане було скільки літ в погребі.

Коли вино починає од чого небудь псуватись, закисати, то до його підмішують дрожжей, тоді воно знов починає шумувати і стає добрим—міцнішим і не каламутним. Готові винні дрожжі і відомості, як їх вживати, можна виписати з *Бессарабського училища виноділья, г. Кишиневъ.*

Отже вина мені і не довелося робити, бо в ту-ж осінь якийсь француз з колонії Шабо, що біля Одеси, найняв в сусіднім селі у графа осадьбу з садом та виноградником (бо граф віддав землю в аренду селянам) і почав той француз скуповувати виноград зо всієї округи та робити вино. Що-осени люде звозять йому виноград, а він його душить фабричними пресами, видержує вино в погрібах і продає його в Одесу.

З того часу виноградник мій дає що-року мало не сотню рублів. Громада наша, побачивши, що виноград дає велику поміч в господарстві, одвела в полі на кожного хазяїна по пів-десятини землі і тепер мало не всі наші селяне мають виноградники; я теж собі засадив ще пів-десятини і сподіваюся мати з двох виноградників не менше — 300 рублів що-году.

Я розказав в цій книжечці, як садити виноград, як за ним ходити і яка з його може бути користь, в тій надії, що може хто-небудь, прочитавши, підбере охоту завести і собі виноградник.

Чим год, тим у нас стає все тісніще та тісніще; народу більшає, а землі все однаково. Багато вже людей і тепер мають по такому малесенькому шматочку землі, що з неї і прохарчуватись не можна. А як-би ці клаптики люде позасажували виноградом, то могли-б жити хазяїнами і не ходити по чужих роботах. У Франції ще тісніще, ніж у нас, там є цілі великі округи, де люде зовсім і не сіють хліба, бо ні на чім, а живуть з того, що мають по пів-десятини, по десятині виноградника, та й живуть з їх далеко краще, ніж у нас ті, що мають і по десятку десятин своєї землі.

Народного Комітету в Кишиневі

13280